

PREGLED IN PREDSTAVITEV ZGODOVIN LITERARNEGA PREVAJANJA V TUJINI

Robert Grošelj
Univerza v Ljubljani

1 Uvod

Kaj je zgodovina literarnega prevajanja? Kako pisati zgodovino slovenskega literarnega prevajanja? Kaj naj problemsko in vsebinsko obsega? Na ta vprašanja si je moč odgovoriti med drugim tudi ob pregledu obstoječih zgodovin literarnega prevajanja v tujini, odgovori pa lahko predstavljajo enega od metodoloških in problemsko-vsebinskih izhodišč za raziskavo zgodovinskega dogajanja v zvezi s slovenskim literarnim prevodom.

V tem poglavju predstavljam ugotovitve, ki jih prinaša analiza različnih tujih zgodovin prevajanja (tako prikaze po posameznih jezikovno-kulturnih območjih kot dela splošnejšega značaja), kar je bila ena prvih nalog, ki smo si jih zastavili ob snovanju *Zgodovine slovenskega literarnega prevoda*.

Na začetku prispevka na kratko pregledam nekaj sodobnejših pogledov na zgodovino prevajanja. V nadaljevanju povzamem potek analize tujih zgodovinskoprevodnih del in podam njihov pregled z glavnimi značilnostmi; nato se posvetim njihovi problemski kategorizaciji in podrobnejši osvetlitvi, na koncu pa izpostavim tiste monografije ali njihove značilnosti, ki so nam služile kot teoretično-vsebinski orientacijski vzorec, pa tudi kot podatkovno izhodišče pri pisanju zgodovine slovenskega literarnega prevoda.

2 Sodobnejši pogledi na zgodovino prevajanja

Zgodovina prevodoslovja se je kot samostojna prevodoslovna disciplina vzpostavila predvsem na prelomu tisočletja z deli, kot so *Translators through History* [Prevajalci skozi zgodovino] Jeana Delisla in Judith Woodsworth (ur. 1995), *The Translator's Invisibility* [Nevidnost prevajalca] Lawrence Venutija (1995), *Routledge Encyclopedia of Translation*

Studies [Routledgeeva enciklopedija prevodoslovja] Mone Baker (ur. 2001) in metodološko prelomno knjigo *Method in Translation History* [Metoda v prevodni zgodovini] Anthonyja Pyma (1998; gl. Woodsworth 2001, Rundle 2020), ki so pogled s samih besedil usmerila tudi na druga področja. Anthony Pym je z metodo *mnogoterih vzročnosti* ekspliciral možna gibalna prevodov in prevodne dejavnosti: materialni vzrok, ki vključuje npr. jezik in izvornik, namerni vzrok ali smoter obstoja prevoda, oblikovni vzrok, kar so norme, ki omogočajo, da je prevod sprejet kot prevod, in gibalni vzrok, ki ga predstavlja npr. prevajalec (za natančnejšo predstavitev raziskovalne metode gl. Pokorn 2009, 53–54); poleg tega je izpostavil še medkulturnost in interdisciplinarnost.

Po Judith Woodsworth (2001) lahko zgodovina prevajanja obravnava tako prakso prevajanja kot prevodoslovno teorijo, hkrati pa tudi njun presek, npr. uporabnost teorije za prakso ali odnos med njima. Kot glavni dimenziji zgodovine prevajanja navaja prostor in čas, elementi zgodovinsko-prevodoslovne analize pa so lahko besedila, ključni momenti (npr. prevajalske šole), družbeni dejavniki, npr. spol, institucionalni vidiki, nacija ali imperij, s katerim sta povezana kolonializem in postkolonializem, ter antologije besedil o prevajanju. Judith Woodsworth izpostavlja, da zgodovine prevajanja od 80. let 20. stoletja naprej postajajo vedno bolj obširne in celovite. Po Lievenu D'hulstu (2007) je treba pri zgodovini prevajanja upoštevati tako zgodovino objekta, tj. prevoda, kot zgodovino discipline, tj. prevodoslovja. Refleksija Carol O'Sullivan (2012) opozarja na nujne vidike zgodovinskoprevodoslovne analize, npr. mreže agensov, recepcijo, vpliv, prevajalce in njihovo vidnost, ter vrzeli v zgodovinah prevajanja, ki vključujejo psevdo- in samoprevode, »sivo« literaturo, založništvo in branje; avtorica obenem poziva k večjemu številu empirično-kvantitativnih del.

Christopher Rundle (2014) poudarja interdisciplinarnost zgodovine prevajanja in izpostavlja pomen prevoda ne le kot objekta, temveč tudi kot subjekta v zgodovinskih raziskavah – po njegovem mnenju je pomembno tako to, kaj lahko povemo o prevodih v zgodovini, kot to, kaj lahko prevodi povejo o zgodovini. Po povzetku aktualnih spoznanj o zgodovinisju prevajanja Outi Paloposki (2013) opiše stanje na Finskem in pripravo finske zgodovine literarnega prevoda (ur. Riikonen idr. 2007): jasen pregled priprave spremljajo tudi opozorila na težave in *desiderata*, po zaslugi avtorjev različnih profilov pa je pozitivno ocenjena interdisciplinarnost, ki je vplivala na širšo sliko in raznovrstnejše občinstvo ter spodbudila nove raziskave. Christopher Rundle (2020) med nalogami zgodovine prevajanja omenja seznam vprašanj iz klasične retorike (od *kdo do komu v korist*), pri njenem raziskovanju pa intelektualni *bricolage*, ki predstavlja pluralnost pristopov in metod, in prilagodljivost, tj. zmožnost, da raziskovalec svoj konceptualni okvir neprestano prilagaja spreminjajočemu se predmetu raziskovanja. Po Rundlovmem mnenju bi morala biti zgodovina prevajanja »počlovečena«, tj. v središču pozornosti bi moral biti prevajalec, koristna za sedanjost in gledati bi morala izven okvirov prevodoslovja. Pri virih nadalje izpostavlja pomen raziskovalne perspektive: npr. če prevajalec želi rekonstruirati širši

kontekst prevoda oz. prevajanja, ki bi vključeval založništvo, cenzuro, ideološke itn. vidike, bo potreboval širši nabor virov – ne le izhodiščno, ciljno besedilo in paratekste, temveč tudi arhivsko gradivo; znotraj diahronije pa opozarja na pomen sinhronih vidikov, ki omogočajo primerjavo, mikrozgodovino, ki pomaga odkrivati posamezno v splošnem, ter dinamičnost razmerja med preteklostjo in prihodnostjo.

James St. André (2020) pri možnostih raziskovanja predstavi različne zgodovine (s pozitivnimi in negativnimi platmi), od svetovnih, nacionalnih, regionalnih, imperialnih do žanrsko-besedilnih; pri pristopih omenja bibliografije »velikih mož« prevajanja, a opozarja tudi na potrebo po mikrozgodovinah, ki vključujejo elemente vsakodnevnega življenja malih ali pozabljenih prevajalcev, poleg tega pa navaja še kulturno zgodovino ter opisno prevodoslovje; za prihodnje raziskave poudari pomen digitalnih baz in bibliometrije.

3 Uvod v analizo tujih zgodovinskoprevodnih del

Ob snovanju monografije smo analizirali 19 tujih zgodovinskoprevodnih del, ki vključujejo enozvezkovne, večzvezkovne monografije in eno zbirko (glej tabelo 1), ter izoblikovali problemske preglede, ki obsegajo različne vidike, kot so avtorstvo, zgradba dela (s kazalom), vsebinski poudarki in pristop, npr. obdobje, jezikovni, žanrski, kombinirani (z natančnejšo opredelitvijo).

Tabela 1: Pregled analiziranih tujih zgodovinskoprevodnih del

PREGLEDANO DELO	KLJUČNE ZNAČILNOSTI
Alcini (1998)	zgodovina in teorija literarnega prevajanja v Italiji
Baker (ur., 2001)	zgodovinski prikazi prevajanja po svetu
Balcerzan (ur., 1977)	pogledi poljskih piscev na prevod med letoma 1440 in 1977
Bednárová (2015)	zgodovina prevajanja na Slovaškem (2 zvezka)
Biletić (ur., 2017)	hrvaška literatura v hrvaški soseščini
Chalvin idr. (ur., 2019)	zgodovina literarnega prevajanja v osrednji Evropi do leta 1989
Chevreil idr. (ur., 2012–2019)	zgodovina prevodov v francoski jezik (4 zvezki)
Clements (2015)	zgodovina prevajanja na Japonskem v zgodnjem novem veku
Cronin (1996)	prevajanje na Irskem
Ellis idr. (ur., 2005–2010)	zgodovina literarnega prevajanja v angleščino (4 zvezki)
France (ur., 2000)	literatura v angleškem prevodu
Schultze idr. (ur., 1987–2004)	prispevki k prevodnim raziskavam (18 zbornikov)
Hrala (ur., 2002)	zgodovina češkega prevoda
Janićijević (1999)	prevodna misel v Jugoslaviji med letoma 1945 in 1982

PREGLEDANO DELO	KLJUČNE ZNAČILNOSTI
Kittel idr. (ur., 2004–2011)	enciklopedija prevodoslovja: teoretični, jezikovno-kulturni, zgodovinski, geografski in institucionalni vidiki (3 zvezki)
Neljubin, Huhuni (2006)	zgodovina in teorija prevajanja po svetu in v Rusiji
Riikonen idr. (ur., 2007)	zgodovina literarnega prevoda v finščino (2 zvezka)
Ruiz Casanova (2000)	zgodovina prevajanja v Španiji
Sibinović (1979)	svetovna in srbska zgodovina in teorija prevajanja do začetka 20. stoletja

Vsa pregledana dela smo razdelili v tri skupine: na (a) **splošna** ali jezikovno-kulturno nezamejena, (b) **jezikovno-kulturno zamejena** (na posamezna območja) in (c) bolj področno-specifična ali problemsko zamejena dela. Dela znotraj vsake skupine izkazujejo – pričakovano – tudi specifične značilnosti.

4 Predstavitev tujih zgodovinskoprevodnih del

Izhodišče za predstavitev glavnih vsebinskih oz. problemskih značilnosti analiziranih del je krovna razdelitev, predstavljena v razdelku 3.

(a) Med **splošne** oz. **jezikovno-kulturno nezamejene** predstavitve lahko štejemo dela Schultze idr. (1987–2004), Baker (ur., 2001), Kittel idr. (ur., 2004–2011) in Chalvin idr. (ur., 2019); v to kategorijo vsaj deloma sodita še Sibinović (1979) ter Neljubin in Huhuni (2006).

Osemnajst zbornikov v zbirki *Göttinger Beiträge zur internationalen Übersetzungsforschung* [Göttingški prispevki k mednarodnemu prevodoslovju] (ur. Schultze idr., 1987–2004) je večinoma posvečenih literarnim prevodom v zgodovinsko-kulturni perspektivi, ki jo dopolnjujejo nekateri problemski vidiki: koncept tujega oz. drugega, problematika družboslovnih in humanističnih ved, antologije, literarni kanon, medkulturna razmerja in raziskovalni projekti. Drugi del *Routledge Encyclopaedia of Translation Studies* [Routledgeeva enciklopedija prevodoslovja] (ur. Baker 2001) vključuje prevodnozgodovinske preglede po posameznih tradicijah: večina je evropskih (po posameznih jezikih, od španskega do ruskega), ob njih pa so še afriška, ameriška, arabska, brazilska, kanadska, kitajska, hebrejska, indijska, japonska, latinskoameriška, perzijska in turška tradicija. Gesla sestavljajo splošni zgodovinski pregledi (po obdobjih) do sodobnosti, pri kateri so posebej predstavljeni institucionalno-poklicni vidiki: izobraževanje, status poklica, organiziranost, raziskovanje ipd. Na koncu vsakega gesla so dodatna literatura ter biografije izbranih ključnih prevajalcev in prevodoslovcev.

Übersetzung. Translation. Traduction [Prevajanje] (ur. Kittel idr. 2004–2011) je trizvezkovna enciklopedija, ki obravnava raznovrstne vidike prevajanja, tudi zgodovinske.

Prispevki v prvem zvezku (ur. Kittel idr. 2004) so posvečeni antropološko-kulturnim temeljem in oblikam prevajanja, položaju prevoda v sodobnosti, prevajanju z vidika različnih disciplin in jezikovno-besedilnega vidika, jezikoslovnim raziskavam prevajanja, kot so na primer jezikovno-stilistična ali žanrska vprašanja, prevodna kritika, avtomatsko in strojno prevajanje, tolmačenje ter kulturološka vprašanja. Drugi zvezek (ur. Kittel idr. 2007) se posveča prevajanju v zgodovinsko-zemljepisni perspektivi (v kulturah in med njimi): obravnava antiko, Bližnji vzhod v starem in srednjem veku, Srednjo Azijo v srednjem veku, Evropo skozi stoletja, novi vek – obdobje svetovne literature, sodobne dinamike prevajanja in zgodovino prevajanja na nemškem jezikovnem področju. Tretji zvezek (ur. Kittel idr. 2011) obravnava zgodovino prevajanja v Veliki Britaniji in Irski, Franciji, Italiji, na Iberskem polotoku, v Rusiji, drugih delih Evrope, v regionalnih in nacionalnih območjih v Aziji in Amerikah. Loteva se še problematike pomembnih besedil oz. avtorjev (Biblije, Homerja, Shakespearja, drugih besedil svetovnega kanona) ter poklicev prevajalca in tolmača (obrnava npr. profil, izobraževanje in delovno okolje).

Histoire de la traduction littéraire en Europe médiane: Des origines a 1989 [Zgodovina literarnega prevajanja v osrednji Evropi: od začetkov do leta 1989] (ur. Chalvin idr. 2019) predstavlja zgodovino prevajanja v osrednji Evropi (od albanščine in bolgarščine do estonščine in finščine), ki vključuje tudi slovenščino. Obravnava sega od začetkov (tj. od prevajanja verskih besedil) do časa totalitarnih režimov, in sicer po posameznih vidikih: upoštevanje družbeni kontekst, prevodni tokovi, besedila, načini prevajanja, sprejemanje prevodov, položaj prevajalca in podobno. Osnova dela je bil podroben vprašalnik.

Original i prevod [Izvirnik in prevod] (Sibinović 1979) se na začetku deloma posveča tudi prevajanju po svetu od predzgodovinske dobe do konca 19. stoletja, pri čemer od antike naprej opazuje predvsem razmerje med dobesednim in svobodnim prevodom ter izpostavlja prispevke ključnih posameznikov.

Nauka o perevode [Veda o prevodu] (Neljubin in Huhuni 2006) v prvem delu obravnava zgodovino prevajanja po svetu oziroma izven Rusije. Krovno zemljepisni pregled vključuje prevajanje posameznih (tipov) besedil, med katerimi ima posebno vlogo predvsem Biblija, teoretične prevodne vidike (tudi po prevajalcih in prevodoslovcih) ter posebne problemske vidike, kot so npr. vloga prevoda v različnih verstvih ali v uveljavljanju narodnih knjižnih jezikov.

(b) Kot **jezikovno-kulturno zamejena** dela, posvečena posameznim jezikovno-kulturnim prostorom, lahko označim Sibinović (1979), Cronin (1996), Alcini (1998), France (ur., 2000), Ruiz Casanova (2000), Hrala (ur., 2002), Ellis idr. (ur., 2005–2010), Neljubin in Huhuni (2006), Riikonen idr. (ur., 2007), Chevrel idr. (ur., 2012–2019), Bednárová (2015) in Clements (2015).

Delo *Original i prevod* [Izvirnik in prevod] (Sibinović 1979) v prvem delu vključuje tudi pregled najpomembnejših teoretikov prevoda in ključnih prevajalskih vprašanj pri

Srbih do začetka 20. stoletja: pregled sega od prvih prevodov uradovanih besedil, npr. prevodnih spisov sv. Save, kot je *Hilandarski tipik* (zbornik predpisov o samostanskem življenju), t. i. *posrb* (lokaliziranih srbskih prevodov tujih dramskih del) v 18. stoletju do konkurenčnega razmerja med ciljno ali izhodiščno usmerjenimi prevodi in prevodov kot sredstev za zapolnjevanje vrzeli v srbskem literarnem sistemu.

Translating Ireland [Prevajanje Irske] (Cronin 1996) podaja pregled prevajanja med irsko gelščino in angleščino ter prevajanja iz drugih jezikov v irsko gelščino ali angleščino na Irskem, kar vključuje tako verska kot posvetna besedila različnega tipa od srednjega veka do druge polovice 20. stoletja. Med izpostavljenimi vidiki so odprtost irskega kulturnega prostora že v najzgodnejši dobi, zavzemanje za prevode učbenikov in osrednjih besedil v irsko gelščino od konca 19. stoletja naprej, prevladujoča prevodna strategija in vidnost prevajalcev v 20. stoletju.

Storia e teoria della traduzione letteraria in Italia [Zgodovina in teorija literarnega prevajanja v Italiji] (Alcini 1998) učbeniško povzema zgodovino prevajanja v italijanskem prostoru v antiki, srednjem veku, humanizmu in renesansi; Laura Alcini predstavi zgodovinsko-kulturni in jezikovni kontekst, nato pa se posveti prevajanju in ključnim akterjem.

The Oxford guide to literature in English translation [Oxfordov vodnik po književnosti v angleškem prevodu] (ur. France 2000) obravnava književnosti v angleškem prevodu: prvi del je posvečen teoretičnim vidikom in zgodovinskemu razvoju prek predstavitve osrednjih prevajalcev, besedil, statusa prevoda, teoretskih spisov in vprašanj, razvoja založništva, cenzure, vpliva ideologij na prevajalce in njihovo delo ter institucionalizacije, drugi pa prevodom iz posameznih jezikov ali jezikovnih skupin (pregled skuša zaobjeti ves svet).

Aproximación a una historia de la traducción en Espana [Poskus zgodovine prevajanja v Španiji] (Ruiz Casanova 2000) je zgodovinski pregled prevajanja v španskem prostoru, predvsem literarnih besedil v španščino (kastiljščino); analiza vključuje družbeno-politično, jezikoslovno in literarnozgodovinsko kontekstualizacijo in predstavi prevajalsko dejavnost ključnih velikanov španske literature in kulture ter vlogo prevodov v literarnem razvoju.

The Oxford History of Literary Translation in English [Oxfordova zgodovina književnega prevajanja v angleščino] (ur. Ellis idr. 2005–2010) je štirizvezkovna zgodovina književnega prevajanja v angleščino. Prvi zvezek (ur. Ellis 2008) obravnava prevode do leta 1550, družbeno-jezikovne razmere, teoretične misli o prevajanju, prevajalce, njihov položaj in besedila. Pregled stanja med letoma 1550 in 1660 (ur. Braden idr. 2010) vključuje položaj prevodov (z njihovim kontekstom), prevajalce in njihov položaj, prevajalske pristope ter prevode po zvrsteh in žanrih, npr. verska besedila, še posebej Biblijo, dramska besedila, filozofske spise. Zvezek o času med letoma 1660 in 1790 (ur. Gillespie in Hopkins 2005) obravnava kulturno-literarni kontekst prevoda, teoretične misli o prevajanju, prevajalca in njegov položaj ter prevajanje glede na izhodiščne književnosti (grško in latinsko, francosko, druge evropske, bližnjevzhodno in orientalsko). V obravnavi prevodov med letoma 1790

in 1900 (ur. France in Haynes 2006) so predstavljeni stanje (s kontekstom) v Britaniji in Ameriki, načela in norme prevajanja, tipi prevajalcev, izdajanje prevodov ter prevajanje glede na izhodiščne književnosti in zvrsti oz. žanre.

Kapitoly z dějin českého překladu [Poglavja iz zgodovine češkega prevoda] (ur. Hrala 2002) so izbrana poglavja o zgodovini češkega prevoda: splošnemu pregledu prevodov do srede 19. stoletja sledijo kronološki pregledi prevodov iz angleščine, francoščine, nemščine, ruščine in španščine do druge polovice 20. stoletja.

Suomennoskirjallisuuden historia [Zgodovina literarnega prevoda v finščino] (ur. Riikonen idr. 2007) je dvozvezkovna zgodovina o literarnem prevajanju v finščino. Prvi del obravnava zgodovino prevoda v času švedske vladavine, finske avtonomije, v medvojnem obdobju, med 2. svetovno vojno in po njej. Analiza vključuje različna besedila, jezikovna vprašanja, problem posredovanja prevodov, problematiko prevajalcev in njihovega položaja, načine prevajanja, problem založništva in družbeno-kulturna vprašanja, ki so vplivala na prevajalsko dejavnost. V drugem delu so predstavljeni prevedena literatura glede na izhodiščne literature, prevodne vrzeli (neprevedena literatura), položaj prevoda v sodobnosti, prevajalci in njihov položaj, vprašanja prevajalskih norm in strategij, jezikovna vprašanja ter prevodna kritika.

Nauka o perevode [Veda o prevodu] (Neljubin in Huhuni 2006) je v drugem delu posvečena zgodovini in teoriji prevajanja v Rusiji: splošno kronološko urejeno obravnava nadgrajujejo posamezni problemski elementi, kot so dejavnost ključnih prevajalcev in prevodoslovcev (Maksima Greka, Vasilija K. Trediakovskega, Visarjona G. Belinskega itn.), žanrski vidiki, terminologija, tudi prevajani avtorji (Homer); knjigo zaključuje pregled prevodoslovnih teorij v Rusiji.

Histoire des traductions en langue française [Zgodovina prevodov v francoski jezik] (ur. Chevrel idr. 2012–2019) je večzvezkovna zgodovina prevodov v francoskem jeziku. Prvi zvezek (ur. Duché 2015) obravnava različne prevodne vidike med letoma 1470 in 1610: prevajanje v srednjem veku, pogled prevajalcev na prevajanje, prevajalsko dejavnost, tiskanje in založništvo, jezikovne priročnike, položaj prevajalcev, prevode iz starih jezikov in po področjih-zvrsteh (verska besedila, pravna, politična, filozofska, moralno-didaktična besedila, besedila s področja umetnosti in znanosti, zgodovine, potopisi, proza, poezija, prevajanje za gledališče). Pri prevodih med letoma 1610 in 1815 (ur. Chevrel idr. 2014) so analizirani jezikovna vprašanja, prevajalci, prevod kot založniški predmet, diskurz in refleksija o prevodu ter prevodi po področjih-zvrsteh (verska in filozofska besedila, potopisi, zgodovinska besedila, prevajanje za gledališče, poezija, proza, literatura za otroke in mladostnike). Obravnava stanja v 19. stoletju (ur. Chevrel idr. 2012) vključuje teoretična vprašanja o prevajanju, problematiko prevajalcev, vprašanja antične in srednjeveške literature, literarni prevod in prevode po področjih-zvrsteh (poezija, prevajanje za gledališče, proza, literatura za otroke in mladostnike, vprašanja kanona, zgodovinska besedila, besedila s področja znanosti in tehnike, filozofska, pravna besedila, potopisi, verska besedila). Zadnji

zvezek (ur. Banoun idr. 2019) je posvečen 20. stoletju, obravnava pa družbene okoliščine prevoda (internacionalizacijo, globalizacijo), problematiko prevajalcev, razvoj prevodoslovja, ponovne prevode ter prevode po najrazličnejših področjih in zvrsteh (grško-latinski avtorji, srednji vek, klasične neevropske literature; poezija, gledališče, proza, spominska literatura, potopisi, žanrska literatura, literatura za otroke, umetnostna zgodovina, skladatelji in muzikologija, opera, pesmi, stripi, film, verska, filozofska besedila, zgodovinska, pravna besedila, besedila s področij znanost in tehnika, antropologija in sociologija, psihoanaliza in psihologija, literarna kritika, feminizem in študije spola).

Rukovāt' dejín prekladu na Slovensku [Priročnik o zgodovini prevoda na Slovaškem] (Bednárová 2015) je dvozvezkovni učbenik, posvečen najprej prevodu na Slovaškem v 18. in 19. stoletju, nato pa še stanju v 20. stoletju. Prvi del obravnava jezikovne in socialno-kulturne vidike (npr. vpliv politike in vere na prevajalsko dejavnost), žanre in zvrsti, dejavnost pomembnih prevajalcev, kot so bili Bohuslav Tablic, Ján Hollý in Pavol Országh Hviezdoslav. Drugi del se po obdobjih (prva polovica 20. stoletja, povojna leta, socializem) posveča kulturno-političnim razmeram, založniškemu okolju, prevajalcu in njegovemu položaju, prevedeni literaturi v razmerju do domače, razvoju teoretične misli o prevodu, v manjši meri jeziku.

A Cultural History of Translation in Early Modern Japan [Kulturna zgodovina prevajanja na Japonskem v zgodnjem novem veku] (Clements 2015) raziskuje japonski prevod v obdobju Edo (1603–1848): prevod družbeno-zgodovinsko kontekstualizira, kar vključuje tudi jezikovne vidike, obravnava izbor besedil za prevod, na katerega so vplivali tudi politični in gospodarski vidiki (izpostavljena sta npr. pomen Kitajske in trgovinske vezi z Nizozemsko), vpliv in položaj prevajalcev, vpliv pokroviteljev na prevajalsko dejavnost, strategije prevajanja ter razvoj prevajanja kot stroke.

(c) Področno-specifična dela, ki se zgodovine prevoda lotevajo s posebnega problemskega vidika, so npr. Balcerzan (ur., 1977), Janičijević (1999) in Biletić (ur., 2017).

Pisarze polscy o sztuce przekładu 1440–1974 [Poljski pisatelji o umetnosti prevoda 1440–1974] (ur. Balcerzan 1977) je antologija razmišljanj poljskih književnikov o prevajanju od 15. stoletja do sodobnosti (sorodno zasnovano ima slovenska antologija *Prevajalci o prevodu* 1–2 v uredništvu Majde Stanovnik; gl. Stanovnik 2013, 2016). *Književni prevod i prevodna književnost* [Književni prevod in prevodna književnost] (Janičijević 1999) predstavlja metodološke in vsebinske elemente, ki naj bi jih vključevala zgodovina prevajanja na srbohrvaškem in jugoslovanskem področju, hkrati pa vključuje prispevke o prevajanju v Jugoslaviji med letoma 1945 in 1982, ki obsegajo tudi Slovenijo. Podrobneje se posveča prevajanju literatur držav v razvoju, neuvršenih in sosednjih držav, prevajanju jugoslovanskih literatur v tujini, razvoju jugoslovanske prevodne misli, prevajalskim združenjem in strokovni periodiki ter izobraževanju prevajalcev v Jugoslaviji (Janičijevićevo analizo z vidika stanja v Srbiji med 1960 in 1990 dopolnjuje prispevek Borislave Eraković (2021)).

Hrvatska književnost u susjedstvu [Hrvaška književnost v sosesčini] (ur. Biletić 2017) je zbornik prispevkov večinoma o prevajanju hrvaške literature v sosednjih državah, od Italije do Makedonije, vključno s Slovenijo (prim. Strsoglavec 2017); ostali članki obravnavajo literarno sosesčino, esejski prevod, medkulturno literaturo, literarno zapuščino ter posamezne avtorje in prevajalce.

5 Diskusija in zaključek

Čeprav v pregledno raziskavo tujih zgodovinskoprevodnih del ni bila vključena marsikatera študija, ki bi si zaslužila pozornost, pa analizirana dela dokaj jasno prikazujejo raziskovalno širino discipline, ki sega od teoretično-metodoloških do posameznih problemskih vidikov, ki lahko vključujejo status in vlogo prevajalcev, prevajanje posameznih literatur, zvrsti in del, različne družbene vplive na prevajanje ipd. Glede na obravnavano prevodno problematiko lahko pregledana dela uvrstimo v tri makrokategorije: splošna, jezikovno-kulturno zamejena ali specifična (področna) dela.

Pri načrtovanju zgodovine slovenskega literarnega prevoda smo se po pregledu zgodovinsko-prevodoslovnih del odločili, da se bomo oprli predvsem na študije o posameznih jezikovno-kulturnih območjih. Ugotovili smo, da so od pregledanih del stanju na Slovenskem, ki ga lahko označimo kot manjše periferno kulturno-jezikovno območje s specifično zgodovino (tudi kulturno), najbližje analize srbskih, čeških, slovaških, finskih in irskih razmer. Med njimi je problemsko-vsebinsko najbolj bogata *Suomennoskirjalisuuden historia* [Zgodovina literarnega prevoda v finščino] (ur. Riikonen idr. 2007), ki kronološko-tematsko analizira raznovrstne vidike, od besedilnih in jezikovnih tem, problematike, povezane s prevajalci, do založništva in družbeno-kulturnih vidikov, zato smo jo izbrali za tisto delo, ki nam je začrtalo osnovne smernice zasnove slovenske zgodovine literarnega prevajanja.

Kar pa ne pomeni, da smo zanemarili ostale monografije, saj smo v njih našli pomembne primerjalne vidike: tako so npr. zgodovine prevajanja v srbsčino, češčino in slovaščino pomembne predvsem zaradi skupnega družbeno-kulturnega konteksta v posameznih obdobjih. Druga dela se sicer posvečajo večjim kulturno-jezikovnim območjem, a prav tako vsebujejo elemente, relevantne za pregled slovenskih razmer: z vidika družbeno-kulturnih stikov so za zgodovino slovenskega literarnega prevajanja pomembne predstavitve italijanskih razmer v *Storia e teoria della traduzione letteraria in Italia* [Zgodovina in teorija literarnega prevajanja v Italiji] (Alcini 1998) in stanja na nemškem govornem področju v *Routledge Encyclopaedia of Translation Studies* [Routledgeeva enciklopedija prevodoslovja] (ur. Baker 2001) ter *Übersetzung. Translation. Traduction* [Prevajanje] (ur. Kittel idr. 2007), po kompleksnosti obravnave, ki sega od klasičnih prevodnih vidikov do večplastnega konteksta prevajanja, pa *The Oxford History of Literary Translation in English* [Oxfordova zgodovina književnega prevajanja v angleščino] (ur. Ellis idr. 2005–2010) in *Histoire des*

traductions en langue française [Zgodovina prevodov v francoski jezik] (ur. Chevrel idr. 2012–2019).

Med splošnimi (kulturno-jezikovno nezamejenimi) študijami smo se naslonili tudi na delo *Histoire de la traduction littéraire en Europe médiane: Des origines à 1989* [Zgodovina literarnega prevajanja v osrednji Evropi: od začetkov do leta 1989] (ur. Chalvin idr. 2019): ta zgodovina je pomembna, ker se posveča prevajanju v makroregiji, v katero sodi slovenski prostor, in obsega predstavitev zgodovine slovenskega prevoda. Delno je bilo za nas relevantno tudi delo *Übersetzung. Translation. Traduction* [Prevajanje] (ur. Kittel idr. 2007), ki naslavlja paletu raznovrstnih vprašanj v zvezi z zgodovino prevajanja (od metodoloških do vsebinskih), obenem pa vključuje številne primerjalno pomembne preglede prevodnega dogajanja po svetu (za slednje gl. tudi *Routledge Encyclopaedia of Translation Studies* [Routledgeeva enciklopedija prevodoslovja], ur. Baker 2001).

Med specifičnimi študijami o zgodovini prevajanja smo črpali tudi iz dela *Književni prevod i prevodna književnost* [Književni prevod in prevodna književnost] (Janičijević 1999), ki obravnava metodološka vprašanja o zgodovinopisju prevajanja in izbrane vidike prevajanja v Jugoslaviji med letoma 1945 in 1982, in *Hrvatska književnost u susjedstvu* [Hrvaška književnost v soseščini] (ur. Biletić 2017), ki analizira prevajanje literature, stične s slovensko, pri čemer vsebuje pregled aktualnih prevodov hrvaške književnosti v Sloveniji.

Pregledane zgodovinskoprevodne monografije v tujini vsebujejo mnogo elementov, ki smo jih smiselno upoštevali pri pisanju zgodovine slovenskega literarnega prevoda – od metodoloških smernic in vsebinskih področij do konkretnih podatkov. V sinergiji z obstoječimi vědenji slovenskega prevodoslovja (za sodobne razmere glej npr. *Belo knjigo o prevajanju 2018*, ur. Pregelj 2019), poglobitvami in dopolnitvami ter ob upoštevanju interdisciplinarnosti in različnih, tudi spregledanih vidikov, o katerih pišejo sodobne študije o zgodovinopisju prevajanja, so nam bila ta dela v veliko pomoč pri izoblikovanju zgodovine slovenskega literarnega prevoda in določitvi vloge slovenskega literarnega prevoda v zgodovini.

Bibliografija

- Alcini, Laura. 1998. *Storia e teoria della traduzione letteraria in Italia 1: Il tradurre dall'antichità greco-romana al rinascimento con riferimenti al contesto europeo*. Perugia: Guerra.
- Baker, Mona in Kirsten Malmkjær, ur. 2001. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London, New York: Routledge.
- Baker, Mona in Gabriela Saldanha, ur. 2020. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London, New York: Routledge.
- Balcerzan, Edward, Anna Jelec-Łeżeżyńska in Bogumiła Kluth, ur. 1977. *Pisarze polscy o sztuce przekładu 1440–1974: Antologia*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Bednářová, Katarína. 2015. *Rukoväť dejín prekladu na Slovensku 1–2*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- Biletić, Boris D., ur. 2017. *Hrvatska književnost u susjedstvu*. Pula: Istarski ogranak Društva hrvatskih književnika.
- Chalvin, Antoine, Jean-Léon Muller, Katre Talviste in Marie Vrinat-Nikolov, ur. 2019. *Histoire de la traduction littéraire en Europe médiane: Des origines à 1989*. Rennes: Presses universitaires de Rennes.
- Chevel, Yves, Lieven D'hulst, Christine Lombez, Annie Cointre, Yen-Mai Tran-Gervat, Véronique Duché, Bernard Banoun in Isabelle Poulin, ur. 2012–2019. *Histoire des traductions en langue française 1–4*. Lagrasse: Éditions Verdier.
- Clements, Rebekah. 2015. *A Cultural History of Translation in Early Modern Japan*. Cambridge: CUP.
- Cronin, Michael. 1996. *Translating Ireland: Translation, Languages, Cultures*. Cork: Cork University Press.
- Delisle, Jean in Judith Woodsworth, ur. 1995. *Translators through History*. Amsterdam: John Benjamins.
- D'hulst, Lieven. 2007. »Questions d'historiographie de la traduction.« V *Übersetzung. Translation. Traduction 2*, uredili Harald Kittel, Juliane House in Brigitte Schultze, 1063–1073. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Ellis, Roger, Gordon Braden, Robert Cummings, Stuart Gillespie, David Hopkins, Peter France in Kenneth Haynes, ur. 2005–2010. *The Oxford History of Literary Translation in English 1–4*. Oxford: OUP.
- Eraković, Borislava. 2021. »The translation field in Serbia 1960–1990.« *Stridon: Studies in Translation and Interpreting* 1, št. 2: 25–48.
- France, Peter, ur. 2000. *The Oxford guide to literature in English translation*. Oxford: Oxford University Press.
- Hrala, Milan, ur. 2002. *Kapitoly z dějin českého překlada*. Praha: Karolinum.
- Janičijević, Jovan. 1999. *Književni prevod i prevodna književnost*. Beograd: Idea.

- Kittel, Harald, Armin Paul Frank, Norbert Greiner, Theo Hermans, Werner Koller, José Lambert, Fritz Paul, Juliane House in Brigitte Schultze, ur. 2004–2011. *Übersetzung. Translation. Traducción* 1–3. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Neljubin, Lev L. in Georgij T. Huhuni. 2006. *Nauka o perevode – istorija i teorija s drevnejšix vremen do našix dnei*. Moskva: Izdatel'stvo Flinta.
- O'Sullivan, Carol. 2012. »Introduction: Rethinking Methods in Translation History.« *Translation Studies* 5, št. 2: 131–138.
- Paloposki, Outi. 2013. »Translation history: audiences, collaboration and interdisciplinarity.« *MonTI. Monografías de Traducción e Interpretación* 5: 213–239.
- Pokorn, Nike K. 2009. »Prevodoslovno preučevanje literarnih prevodov.« V *Sodobne metode v prevodoslovnem raziskovanju*, uredila Nike K. Pokorn, 40–58. Ljubljana: Znanstvena založba FF UL.
- Pregelj, Barbara, ur. 2019. *Bela knjiga o prevajanju 2018*. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev.
- Pym, Anthony. 1998. *Method in Translation History*. London, New York: Routledge.
- Riikonen, Hannu K., Urpo Kovala, Pekka Kujamäki in Outi Paloposki, ur. 2007. *Suomennoskirjallisuuden historia* 1–2. Helsinki: SKS.
- Ruiz Casanova, José Francisco. 2000. *Aproximación a una historia de la traducción en España*. Madrid: Cátedra.
- Rundle, Christopher. 2014. »Theories and methodologies of translation history: The value of an interdisciplinary approach.« *The Translator* 20, št. 1: 2–8.
- Rundle, Christopher. 2020. »Historiography.« V *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, uredili Mona Baker in Gabriela Saldanha, 232–237. London, New York: Routledge.
- Schultze, Brigitte, Harald Kittel, Armin Paul Frank, Fred Lönker, Andreas Poltermann, Helga Essmann, Doris Bachmann–Medick, Horst Turk, Anil Bhatti, Beata Hammerschmid in Hermann Krapoth, ur. 1987–2004. *Göttinger Beiträge zur internationalen Übersetzungsforschung*. Berlin: Erich Schmidt.
- Sibinović, Miodrag. 1979. *Original i prevod. Uvod u istoriju i teoriju prevodenja*. Beograd: Privredna štampa.
- St. André, James. 2020. »History of translation.« V *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, uredili Mona Baker in Gabriela Saldanha, 242–246. London, New York: Routledge.
- Stanovnik, Majda, ur. 2013. *Prevajalci o prevodu: od Trubarja do Župančiča. Antologija*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Stanovnik, Majda, ur. 2016. *Prevajalci o prevodu 2: od J. Modra do J. Milič. Antologija*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Strsoglavac, Đurđa. 2017. »Stari dugovi i recentni naslovi.« V *Hrvatska književnost u susjedstvu*, uredil Boris D. Biletić, 184–194. Pula: Istarski ogranak Društva hrvatskih književnika.
- Venuti, Lawrence. 1995. *The Translator's Invisibility*. London, New York: Routledge.
- Woodsworth, Judith. 2001. »History.« V *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, uredili Mona Baker in Kirsten Malmkjær, 100–105. London, New York: Routledge.

PREGLED IN PREDSTAVITEV ZGODOVIN LITERARNEGA PREVAJANJA V TUJINI

Poglavje obravnava analizo tujih zgodovinskoprevodnih del kot možnih teoretično-metodoloških izhodišč za obravnavo zgodovine slovenskega literarnega prevoda. Analiza je vključevala 19 zgodovinskoprevodnih del, ki jih je bilo mogoče uvrstiti v tri kategorije: (a) splošna ali jezikovno-kulturno nezamejena, (b) jezikovno-kulturno zamejena (na posamezna območja) in (c) področno-specifična ali problemsko zamejena dela. Za obravnavo zgodovine slovenskega literarnega prevoda so najbolj zanimiva jezikovno-kulturno zamejena dela, posebej analize srbskih, čeških, slovaških, finskih in irskih razmer, saj gre za stanje na manjših perifernih kulturno-jezikovnih območjih s specifično zgodovino, kar ustreza slovenskim razmeram. Kot najbolj relevantna za analizo slovenskega prevoda skozi zgodovino se je izkazala vsebinsko bogata *Suomenoskirjallisuuden historia* [Zgodovina literarnega prevoda v finščino] (ur. Riikonen idr. 2007), ki kronološko-tematsko analizira številne vidike – od besedilnih in jezikovnih tem, problematike, povezane s prevajalci, do založništva in družbeno-kulturnih vidikov. Druga dela so uporabna za slovensko zgodovino prevajanja bodisi zaradi analiz stanja na območjih, ki so družbeno-kulturno povezana s slovenskim prostorom, bodisi zaradi raznovrstnih metodoloških in vsebinskih vidikov, ki jih naslavlja.

OVERVIEW AND PRESENTATION OF FOREIGN LITERARY TRANSLATION HISTORIES

The chapter deals with the analysis of foreign translation history works as possible theoretical-methodological basis for the analysis of the history of Slovene literary translation. The analysis included 19 translation history works, which could be classified into three categories: (a) general or linguistically and culturally non-specific works, (b) linguistically and culturally specific (restricted to individual areas) works, and (c) field-specific or problem-oriented works. The most relevant studies for the analysis of the history of Slovene literary translation are the linguistically and culturally specific works, especially the analyses of the Serbian, Czech, Slovak, Finnish and Irish situations, as they investigate the translation history of smaller peripheral cultural-linguistic areas with specific histories, which corresponds to the Slovene situation. The most relevant study for the analysis of Slovene translations through history proved to be the content-rich *Suomenoskirjallisuuden historia* [The History of Literary Translation into Finnish] (ed. Riikonen et al. 2007), as it includes a chronologically and thematically organised analysis of numerous aspects – from textual and linguistic topics and issues related to translators, to publishing and socio-cultural aspects. The other works are useful for Slovene translation history either because they analyse situations in areas socio-culturally connected to Slovenia, or because they address various methodological and content issues.